NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geſchreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik geſproken, zoo gelooven wij ook, daarom ſpreken wij ook.
2 COR. IV: 13.

DE ACHTTIENDE JUNIJ.

Veel is er in Europa, in de Nederlanden, wederom gebeurd zedert die veldſlagen geleverd werden, welke beider onafhanklijkheid van de Franſche overheerſching voor eenen tijd verzekerden. Mochten wij, op het voetſpoor der Vaderen, bij het te rug zien op vervlotene jaren en elkander opgevolgde gebeurtenisſen meer letten op het gene daarbij tot onze verootmoediging dient voor Hem, die alles regeert naar den Raad Zijns welbehagens, die alles eenmaal openbaar maken en in het gerichte brengen zal te zijner tijd. Smertelijk is het voor den Christelijk-, den voorvaderlijk gezinden Nederlander, dat in dit opzicht vooral, in de laatſte jaren, de afwijking van den weg dier Vaderen zoo onmiskenbaar, en als hand over hand is toegenomen. Waar zijn die plechtige Biddagen, waarop eertijds geheel de natie, als één man, zich voor den God des Verbonds plach te vernederen, en waarmede zich zoo vele geestelijke en tijdelijke zegeningen paarden, *zelfs onze vijanden richters zijnde?* Naauwlijks konden het de dreigendſte nooden, de vijand van buiten, van binnen de ziekte zoo ver brengen, dat er een Rustdag ten algemeenen Bededag afgezonderd werd; doch na zoo menige ſparing en bewaring, zedert ondervonden, waar bleef de dank? In het openbaar althands werd die niet vernomen, maar zelfroem en ijdelheid, dartelheid en onheiligheid hernamen ongehinderd meer dan ooit haren gang. Nog evenwel ontbreekt de gelegenheid niet ten eenenmale, om zich nationaal voor den Allerhoogſte te vernederen; nog wordt jaarlijks de dag van Waterloo, voor Nederland en Oranje zoo beſlisſchend, in onze kerken herdacht, o! moge het dan zijn, om voor het minst niet altijd zich in eigen lof en daden te verlustigen; moge het zijn, om toch eenmaal te beſeffen, hoedanige ſtand den ſchuldigen mensch, eene ſchuldige natie, voor het aangezicht van den God des hemels betaamt; moge het zijn om in beide betrekkingen liever eens met de tollenaars- dan met de Phariſeërsgeſtalte in het bedehuis te verſchijnen!

Het zij geoorloofd, ja plichtmatig onder menſchen eere te geven, wien eere toekomt! Men geve die dan allereerst den Heere. Het moge natuurlijk zijn zich met nationale fierheid in daden en deugden van landgenooten te verblijden; het is betamelijker, het is noodiger, het is de heilige eisch van God, dat men zich verootmoedige voor Hem, dat men bepaald worde bij de nationale zonde en ſchuld, zoo wel als elks bijzondere overtreding en vergrijp tegen Hem. Vestigen wij, mocht het zijn, in deze gezindheid onze aandacht op de gebeurtenisſen, die zich in deze dagen zoo bijzonder aan onze herinnering aanbieden.

Kenbaar was buiten alle tegenſpraak de vinger Gods in de verlosſing en bewaring van Nederland in de onvergetelijke jaren van 1813 en 1815. Maar hoedanig was onmiddelijk daarop de uitdrukking onzer dankbaarheid? De Staat maakte zich onherroepelijk los van die aloude Hervormde Kerk, uit welke hij eenmaal zijn aanzijn ontſing; en die Kerk zelve, voor zoo veel haar uitwendig beſtaan en vertegenwoordiging betreft, verloochende haar eigen levensbeginſel, om zich te laten vervoeren en als verſlinden in een algemeen en onbeduidend Protestantismus. Te gelijk drongen van alom, bij name uit dat Frankrijk, dat ons zoo dikwerf reeds door invloed of geweld den ondergang nabij had gebracht, de zoogenaamde *liberale* beginſelen als een overſtortende vloed bij ons in. Al wat in dat diep bedorven land tegen het recht, de waarheid, de machten Gods ondernomen en geſchreven werd, vond hier toejuiching, wederklank, herbergzaamheid. Wij verloochenden onze Nederlandſche eigenaartigheid voor de navolging van Parijs, onze Noord- en Oud-Nederlandſche voor de ſchittering van Brusſel. Van eene vijftienjarige

rust maakte eene leugenachtige vrijzinnigheid gebruik, om troonen en heiligdommen te ondermijnen, en voor ons Vaderland eenen afgrond toe te bereiden, waarvan ons alleen de hand Gods nog heeft bewaard. Wij zaaiden den wind, en maaiden dan ook den ſtorm, dien wij, als hij van uit de glorierijke Julij-omwenteling tot ons overwoei, toejuichende en dartelende te gemoet gingen. Op het punt ſtonden wij van met de aloude Godsdienst, ook onze nationaliteit ten eenenmale te verliezen, en de dierbaarſte banden met de Vaderen, en door de Vaderen gelegd, verſcheurd te zien. Doch het geen ons rechtvaardig ten val had mogen brengen, was, in den weg der Goddelijke lankmoedigheid, barmhartigheid, en trouw, onze redding. Wij ontwaakten voor een korten tijd. Europa zag op nieuw Nederland met Oranje ter verdediging geſteld van een beginſel, door de geweldhebbers der eeuw aangerand. De natie vond zich op nieuw rondom den Oranjeſtam geſchaard in het gebed tot den God der Vaderen, onder de wapenen, en tegen over de Franſche revolutie-heerſchappij. In dezen haren van Hem gegevenen toeſtand en houding gaf de Allerhoogſte eenen anders duizendwerf verbeurden zegen; Hij gaf beveiliging, overwinning, ja, in de vernederingen en verongelijkingen zelve, eene eere ten aanſchouwen van alle volkeren. Middelerwijl bezocht ons ook de roede des oordeels, de ziekte uit den Oosten; ook daaronder waren barmhertigheden en voorrechten het deel van Nederland boven velen. Het ſcheen als of er een indruk van verootmoediging door dat alles te weeg gebracht was of ſtond te worden, die aan de dagen der Vaderen nog eenmaal ons naderbij zoude brengen, of herinneren. Doch met het wijken der gevaren, met de nog ſteeds te loorgeſtelde maar toch teder gekoesterde hoop op vrede met Europa, met het liberale Europa, verdwenen ook deze bewegingen bij ons volk. Weldra gaf men zich met de drift, aan lang terug gehoudene neigingen eigen, weder aan de dienst der ijdelheid over. Onze redding en ſparing werd gevierd niet in de bedehuizen, maar in de ſchouwburgen, zang- en danszalen, met alle de uitſporigheid aan zelf- en wereld-dienst verbonden. Meer dan immer wellicht verwijderden zich beide kleinen en grooten van den weg der voorvaderlijke Godsdienst en Godsvrucht. Meer dan immer vermenigvuldigden zich ijdelheid, loszinnigheid, onheiligheid van eigen en vreemden bodem onder alle onze ſtanden; Franſche lasterſchriften van den dag, boeken der leugen, des onverſtands, en der onreinheid. Meer dan immer aan ſtoffelijke belangen en aan de heerſchappij van den Mammon verbonden, verliest men zich in uitſpanningen van allerlei geest en lichaam verdervenden aart. Meer dan immer regeeren alom in ons vaderland (onze hoofdſteden den toon gevende), walgelijke kermisvreugde, of tooneeldrift, in deze dagen van wege de algeheele verbastering zielverpestend, en heiligſchennend, verre boven het geen de aart dier vermaken reeds van zelve medebrengt. Om niet te ſpreken van toenemende en uitbundige weelde in alle afdeelingen der maatſchappij, dwaze en belachlijke kleederpracht, verſpilling van kostbaren tijd en gaven aan ijdelheden hooger geſchat dan de dierbaarſte aangelegenheden van Christendom en maatſchappij, Kerk en Vaderland, eeuwig en tijdelijk behoud. De beginſelen in Godsdienst en Staatkunde door geleerden en ongeleerden, aanzienlijken en geringen, voorgangers en volgelingen gekoesterd en beleden, komen met deze praktijk ten meeste wel overeen. Wat is er, o diep vervallen, hoe ook nog van God bevoorrecht Vaderland! wat is er van zulke elementen te wachten, dan de gewrochten, die gij in naburige natiën voor oogen hebt, *revolutie*, niet te bedwingen dan door het ſtoffelijk geweld der bajonetten van het *juiste midden*, waaraan een waggelende ſtaatkunde zich tracht vast te houden! volſtrekte God- en zedeloosheid, waarin de maatſchappij als in eenen afgrond verzinken moet, ten zij het oordeel van God zelven dat oogenblik voorkome, en haren val verhaaste?

En toch! te midden van alle deze ontzettende verſchijnſelen, beſtaat er ſteeds een overblijfſel, dat naar den levendigen God vraagt, en Zijnen Zoon met aanbidding uit de hemelen verwacht. Dat overblijfſel, in alle landen aanwezig en zich uitbreidend met een nieuwe levenskracht in deze dagen, om te zijn tot een getuigenis tegen over den zich rijpenden afval, in de Schriften voorzegd en beſchreven; dat overblijfſel ook in Nederland onmiskenbaar heeft in Nederland eene naauwer, eene heiliger betrekking op den Staat, dan ergens in de wereld der Christenheid elders. Dat overblijfſel heeft van de Vaderen overgeërfd een dierbare, een Godverheerlijkende last, om voor Koning en Vaderland in de breſſe te ſtaan voor den voetbank des troons van Hem, die de Gemeente gekocht heeft met Zijn eigen bloed, die de Overſte is der Koningen der aarde, die de Verbonds-God was van Nederland en van Nederlands Moſes, Prins Willem den Eerſte van Oranje.

Mocht de Geest der genade en der gebeden worden uitgeſtort over die ſtillen en getrouwen in den lande, die het weten, aan wat keuze voor tijd en eeuwigheid het behoud van Nederland, deszelfs Vorſten en inwoonderen verbonden is! De gedachtenis van den dag van Waterloo zij hun alzoo eene verlevendigende opwekking, om met belijdenis van eigen diepe ſchuld en in die droefheid, die naar God is, over perſoonlijke, huisſelijke, en nationale zonden, tot God te naderen door Jeſus Christus hunnen Hoogepriester en Heer! En Hij, de Machtige Jacobs, de Ontfermer Israëls verheerlijke nog Zijn naam aan Nederland om der Vaderen wil; aan den huize van Oranje, als aan het huis Davids van ouds, om te zijn tot een teeken en tot een getuigenis van de macht, de trouw, de wegen van Hem, die het licht doet ſchijnen uit de duisternis, die Zijne vereerders gedenkt tot in geſlachten, en bij wien geen ding onmogelijk is, dat Hij de Zijnen geeft te bidden, en biddende van Hem te wachten. Hem zij de eer!

OVER HET ZIELSLIJDEN DES HEEREN,

IN DESZELFS VERSCHILLENDE TRAPPEN, BESCHOUWD ALS EENE VOLDOENING AAN GODS STRAFFENDE GERECHTIGHEID.

> Want Christus heeft ook eens voor de zonden geleden, Hij rechtvaardig voor de onrechtvaardigen, opdat Hij ons tot God zoude brengen, die wel is gedood naar het vleesch maar levendig gemaakt naar den Geest.
>
> PETRUS.

De beantwoordingen der Prijsvraag over dit onderwerp door het Genootfchap *tot Verdediging van den Christelijken Godsdienst* uitgefchreven, hebben voor zoover zij zijn openbaar geworden, de voorftanders van Nederlands aloude Belijdenis geenszins voldaan, en het kan dus niet bevreemden, dat zich eene Nederlandfche ftem verheft tot verdediging van een gansch ander gevoelen.

Het is overgewichtig om, bij en nevens de liefde Gods des Vaders, waardoor Hij zijnen eeniggeboren Zoon in de wereld gezonden en in den dood overgegeven heeft (*), ook de rechtvaardigheid Gods, en Zijnen gerechten toorn over de zonde, waarin zij zich vertoont, in het offer van Golgotha te aanfchouwen (†). Deze blijkt allerkennelijkst in het afdrukfel van Gods heiligheid, Zijne Wet; van welke gezegd wordt, dat zij *toorn* werkt (§), dat is, ftraf eischt, die daarom *het recht der Wet* genoemd wordt (**), en elken overtreder der wet onder *den vloek* (de fchrikkelijke dreiging van Gods gramfchap en toorn) brengt (††). Van dien vloek der Wet, waaronder het ganfche geflacht van Adam, de geheele wereld, verzonken lag, *heeft ons Christus verlost, een vloek geworden zijnde voor ons* (§§); en het is dus volkomen waarachtig wat de Heidelbergfche Catechismus zegt, (Antw. 37): »dat Christus aan lichaam en ziel den ganfchen tijd zijns levens op aarde, maar inzonderheid aan het einde zijns levens, den toorn Gods tegen de zonde des ganfchen menfchelijken geflachts gedragen heeft, opdat hij met zijn lijden als met het éénige zoenoffer ons lichaam en ziel van de eeuwige verdoemenis verloste, en ons Gods genade, gerechtigheid, en het eeuwige leven verwierve.” Want de verzoening des vervloekten zondaars met God (καταλλαγὴ, bevrediging (***)) kon niet tot ftand komen, zonder *voldoening* (ἱλασμὸς eigenl. *toornverzoening*), d. i. genoegdoening aan den eisch en vloek der gerechtigheid (*) bij God; en deze voldoening heeft onze Heere te weeg gebracht door zijn bloed als rantfoen (λυτρὸν, ἀντιλυτρὸν, ἀπολύτρωσις) aan te brengen, voor alle degenen die Hij verlosfen wilde. Wèl mag dus deze verzoening eene *bloedverzoening* genaamd worden; wel te recht leert de rechtgevoelende Kerk van CHRISTUS, dat Hij als haar Hoofd en Bruidegom, de Borg en Middelaar des Nieuwen Testaments, den ganfchen last des toorns en der gramfchap Gods, in geheel Zijn leven, maar vooral in de laatfte week deszelven, door Hem met nadruk Zijne *Ure* genoemd, zóó voor haar getorscht en voldragen heeft, dat het bleek hoe de Heer ons aller ongerechtigheid op Hem deed aanloopen, en Hij voor ons eene eeuwige gerechtigheid heeft aangebracht, door zijn bloed.

Dezen toorn Gods nu heeft de Heere in zijne laatfte ure in drie graden of trappen van zwaarte gedragen: door *beangftiging*, *beftrijding*, *verlating*.

I. Van het eerfte fpreken *Lucas* en *Joannes* klaarlijk. Onze Heer zag het verraad van buiten en de benaauwing in zijn binnenfte, ja de ganfche zwaarte der gramfchap Gods (†) tegen de zonde op Hem aanftormen; en *met dezen doop gedoopt te worden*, *perste*, beangftigde *Hem* onophoudelijk, *tot dat het alles zou volbracht zijn* (Luc. XII. v. 50 (§)). *Nu* (zeide Hij nog binnen Jeruzalem, en in den Tempel), *nu is mijne ziele ontroerd; en wat zal ik zeggen? Vader, verlos mij uit deze ure; Maar hierom ben ik in deze ure gekomen* (**). En daarna bij het eten des avondmaals: *Jezus, deze dingen gezegd hebbende, werd ontroerd in den geest, en betuigde en zeide: Voorwaar, voorwaar, ik zegge U, dat een van ulieden mij zal verraden* (††). Het aanftaand lijden, de naderende zieleftrijd en het broedende verraad, waren dus de oorzaken *dezer* benaauwing.

II. *Beftrijding* van den Satan vinden wij als hoofdoorzaak van het lijden van Gethfemané. Bij 's Heilands verzoeking in de woestijne wordt reeds vermeld, als zij ophield: *Toen verliet Hem de duivel voor eenen tijd* (§§). Die tijd was nu geëindigd; want de Heer-zelve zeide, den Hof ingaande (Joann. XIV. v. 30): *De Overfte dezer wereld komt; maar heeft niets aan mij.* Treden wij, vervuld van deze gedachte, den fomberen en donkeren hof in. Uit de woorden van den Zaligmaker zelf zal ons het overige blijken!

De HEER had zijne discipelen, en in en met deze zijne Kerk van alle eeuwen en geflachten, leeren bidden: *Hemelfche Vader! Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den Boozen.* Hieraan herinnert hij thans zijne drie jongeren met deze woorden: *Waakt en bidt, opdat gij*

(*) Joann. III. v. 16

(†) Onfchriftuurlijk en verwarrend is de in zwang gaande uitdrukking van *ongenoegen*, en zij wordt niet verbeterd door de bijvoeging van *heilig* ongenoegen. Indien het noodig ware hier door eene bijvoeging alle menfchelijke en verdorven begrippen aangaande God af te fnijden, zou men moeten zeggen: *heilige toorn, heilige gramfchap.* Doch ook hier mag men tot regel ftellen: *Ubi S. Scriptura non distinguit neque nostrum est distinguere.* Geheel verwerpelijk is dus de uitdrukking van *ongenoegen*, die aan eene zwakke tegenzin, geenszins aan ftrafeifchende gerechtigheid doet denken. Hoe heilig en Godewaardig een rechtmatige *toorn* is, zien wij in het Beeld Gods, J. C., die zelf hardnekkige zondaars met *toorn* aanzag (Marc. III. v. 5), en zal, eenmaal vooral, zichtbaar worden in den *toorn des Lams* (Openb. VI. v. 16).

(§) Rom. IV. v. 16.

(**) Rom. VIII. v. 4.

(††) Gal. III. v. 10.

(§§) Gal. III. v. 13.

(***) Rom. V. v. 10, 11. 2 Cor. V. v. 18, 19.

(*) 1 Joann. II. v. 2 en IV. v. 10.

(†) Ὀργὴ is eigenlijk nog eerder *gramfchap* dan *toorn.* *Toorn* is meer voorbijgaande; *gramfchap* duurt, zoo lang de oorzaak niet is weggenomen, fteeds voort.

(§) Men past dit verkeerdelijk toe op het onmiddelijk voorgaande en volgende. De vergelijking met Matth. XX. v. 22 en Marc. X. v. 38 toont, dat de oorzaak dezer zielsangst geheel anders algemeen en zwaarwichtig was, dan het vooruitzicht van den onderlingen haat, worfteling en ftrijd, waartoe de Waarheid eenmaal onder hare belijders zou aanleiding geven.

(**) Joann. XII. v. 27.

(††) Joann. XIII. v. 21.

(§§) Luc. IV. v. 13.

niet in verzoekinge komt. Het was dus de verzoeking van den Satan, waarvoor deszelfs bijzondere tegenwoordigheid in den hof deed vreezen. Ook had reeds de HEER tot Petrus gezegd: *De Satan heeft u zeer begeerd te ziften.* Het waken wordt altoos daar aanbevolen, waar de invloed des *Duivels* te vreezen is (*).

Ook was de verſterking des Heilands van Gods wege juist berekend naar *deze* beſtrijding. Werd de Heere van de macht der hel aangevochten; een hemelſche troongezant vertoonde zich ter zijner ſchraging, gelijk ook vroeger in de woestijne tegen de verzoeking van den Satan de volzalige dienst der Engelen had overgeſtaan, Matth. IV. v. 11. De invloed, dien dit gezicht op zijne ziel maakte, wordt ſtraks daarna openbaar toen menſchelijke vijanden Hem naderden, als de Heere zeide tot zijne discipelen: *Meent gij dat ik mijnen Vader nu niet kan bidden, en Hij zal mij meer dan twaalf legioenen engelen bijzetten?* Heerlijk voorbeeld van onzen Zaligmaker, die ons leert om met de verſterking in vroegere beſtrijding ons geworden, ſtraks in eene anders gewijzigde verzoeking te woekeren!

III. Doch men moet deze aanvechting des Heeren wel onderſcheiden van zijne *Verlating* op Golgotha. In Gethſemané was de donkerheid in en om Hem; maar een lichtengel verſchijnt van den hemel. Op Golgotha verduistert zich de hemel zelf. In Gethſemané kan de Zoon nog uitroepen: *mijn Vader!* op Golgotha roept de *geſlagene Gods* (†) alleen: *mijn God!* In Gethſemané wekt Hij zijne Discipelen op, met Hem, tegen den gemeenen vijand te waken en te bidden; op Golgotha heeft Hij alleen met het ſtrafgericht van den zich verbergenden God te doen! In den hof eindelijk was het enkel inwendige benaauwing; op den kruisheuvel ſtijgt ziels- en lichaamslijden met eene verſchrikkelijke overéénſtemming tot het hoogſte lijden waarvoor de menſchelijke natuur vatbaar is. Hier werd ook de bede gehoord: *Mijn God, mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten!* (d. i. verlaat mij langer niet!) en ſtraks brak de zon weder helder door, en de uitroep: HET IS VOLBRACHT deed zich als een heerlijk *Amen*, op den allerhoogſten graad van verbrijzeling, toen hij voleindigd was, hooren!

Op dit ſmeekende MIJN GOD, MIJN GOD! zouden wij dan ook toepasſen de woorden van Hebr. V. v. 7: *Christus heeft in de dagen zijnes vleeſches gebeden en ſmeekingen tot Dengene die hem uit den dood konde verlosſen met ſterke roepingen en tranen geofferd, en is verhoord uit de vreeze.* Want deze *verhooring* vinden wij hier in de verdwijning van de inwendige en uitwendige duisternis met welke het vreesſelijke Godsgericht, dat de Heere zwijgende leed, werd opgeheven, terwijl de Heer in Gethſemané van de verhooring afzag, om Zijnen wil aan den wil des Vaders te onderwerpen. Dit eerst was de voleindiging van het lijden; hier eerst kon Paulus van eene *ſterke roeping* ſpreken; want alleen van deze bede getuigen de Euangelisten, dat Jezus met eene *groote ſtemme* riep (§); terwijl 's Heilands gebed in Gethſemané een ſtillere ſmeeking tot den Vader was, die de Discipelen zelfs niet uit hunne ſluimering kon wekken.

Zoo blijkt ons dus, hoe de gezegende Hoogepriester onzer belijdenis door lijden geheiligd en voleindigd is. Bij den eerſten aanval des zielslijdens zegt de Heere: *Vader verlos mij uit deze ure!* maar neemt het ſtraks terug met de woorden: *maar hiertoe ben ik in deze ure gekomen.* In den tweeden graad van benaauwing is het al aanſtonds: *Indien het mogelijk is:* — en: *indien deze drinkbeker niet van mij voorbij kan gaan tenzij dat ik hem drinke, Uw wille geſchiede!* — In den laatſten en bangſten ſtrijd is de ſmeeking enkel geloof en verzekerde verwachting van uitkomst; en terſtond eindigen geestelijke en tastbare donkerheid, en de eindpaal des lijdens is daar!

»Wij gelooven dan, dat Christus zich in onzen naam voor zijnen Vader geſteld heeft, om Zijnen toorn te ſtillen met volle genoegdoening, zich zelven opofferende aan het hout des kruiſes, en vergietende zijn dierbaar bloed tot reiniging onzer zonden, gelijk de Profeten hadden voorzegd. Want daar is geſchreven: dat de ſtraffe op den Zone Gods gelegd is, opdat wij vrede hadden, en dat wij door zijne wonden genezen zijn. Daarom zeggen wij wel te rechte met Paulus, dat wij niet anders weten dan Christus en dien gekruiſigd; wij achten alles voor ſchade en drek voor de waardigheid der kenniſse onzes Heeren J. C.; wij vinden allerlei vertroosting in zijne wonden, en hebben niet van nooden eenig ander middel te zoeken, om ons met God te verzoenen, dan alleen deze eenige offerande eenmaal voor ons aan het kruis geofferd, door welke de geloovigen in eeuwigheid volmaakt worden!"

Nederl. Confesſie, Art. 21.

IETS OVER DEN INVLOED DIEN HET ONGELOOF DER XVIII[e] EEUW OP DE STRAFWETTEN GEHAD HEEFT.

Toen de beginſelen des Christendoms zoo als de goddelijke Openbaring die verkondigt, nog in Europa heerſchende waren, beſchouwde men de openbare ſtraf die tegen misdadigers voltrokken wordt, niet gelijk thans, als een recht der maatſchappij, dat zij uit aanmerking van hare veiligheid, nut of voordeel, kan gebruiken, maar als een *plicht* der Overheid, waardoor zij de Justitie, (d. i. de goddelijke Gerechtigheid die haar het zwaard heeft in handen gegeven) vertegenwoordigt. De verwarring, die flaauwe en onbijbelſche denkbeelden omtrent Gods ſtraffende Gerechtigheid in de begrippen die men zich hedendaags van ſtraf maakt, hebben te weeg gebracht, ſtelt ſints lang niet alleen de plicht der Overheid om te ſtraffen, maar ook haar recht tot ſtraf op losſe gronden; en verwijdert voor het minst bij de ſtrafoefening alle denkbeelden aan de goddelijke *Justitie*, die juist daartoe Overheden geſteld heeft, om haar heilig recht op aarde te handhaven (*). Doch er is nog een andere niet min ſchadelijke en

(*) 1 Petr. V. v. 8.

(†) Jez. LIII. vs. 4. Hebr. מכה אלהים

(§) Matth. XXVII. v. 46.

(*) Spr. VIII. v. 15.

verderfelijke vrucht die de *emancipatie* der voormalige Christenſtaten van Christus hunnen Heer, en de losſcheuring derzelve van de vastigheid der waarheid heeft gedragen, en op welke wij thans vooral moeten opmerkzaam maken.

Zoo lang het gezag van God nog niet buiten den Staat was geſloten, begreep men dat dit gezag kon onteerd en geſchonden worden, en dat die ſchennis openbare ſtraf verdiende. 't Is waar, het Bijgeloof heeft deze beginſelen misbruikt, maar dit misbruik neemt dezelve niet weg, anders moest men om het Bijgeloof der Middeneeuwen de geheele Christelijke Godsdienst laten varen. In gevolge van die beginſelen werd godslastering, vloeken, valsch zweren, meineed, Sabbathſchennis, ontucht en onnatuurlijke zonde, geſtraft, ernſtig en geſtreng geſtraft (*). Het ongeloof heeft de ſtraffeloosheid dezer gruwelen tot een ſtelſel verheven, en menigeen meent ter goeder trouw dat de Overheid hare roeping zou te buiten gaan door ze te weren, offchoon toch nog altoos een heimelijk gevoel door het geweten verwekt, iets ijsſelijks in de algeheele ſtraffeloosheid vindt, maar zich door de valſche theorie teruggehouden, naauwelijks durft uiten.

Onze Voorvaderen hadden zulk een' afſchuw van de onnatuurlijke zonde, dat zij die, overeenkomſtig de goddelijke wet, met den dood ſtraften. De hedendaagſche wetten ſtraffen die niet dan wanneer zij in het openbaar is gepleegd geworden. Voorheen werd de ontbinding van het huwelijk op eene bewezen beſchuldiging tegen den echtgenoot die zich in dit misdrijf vergrepen had, uitgeſproken. Hedendaags zou men deze ontbinding niet zonder het bijkomen van andere redenen kunnen verwerven. Onze Vaderen gingen het vloeken en zweren ten ſtrengſte tegen (†); in onze dagen heeft men een voorſtel hiertoe aan eene hooge Vergadering gedaan, met een medelijdigen glimlach zien van de hand wijzen. De vermenigvuldiging van den eed, maakt ook de valſche eeden menigvuldig, want men ziet in den eed de heiligheid van Gods naam voorbij, om alleen op het rechtskundige belang te letten. Van het weren van godslastering is de politieke macht zoo ver verwijderd, dat men zelfs de kerkelijke tucht daartegen niet meer gebruikt vindt; en de ontucht wordt nog alleen door het kerkelijk beſtuur, op eenige weinige plaatſen, en dan ſlechts in de laagſte ſtanden der maatſchappij, met eene lichte en zeer bedekte cenſuur heimelijk beſtraft.

Dit is dan ook de ware reden, waarom het ſchuldig en beſchuldigend geweten, zoovelen, wien hetzelve ongeſtrafte en deswege dubbeld zwaar drukkende, ja onder dien last verpletterende vergrijpen verwijt, tot de laatſte en verderfelijkſte toevlucht van allen, den zelfsmoord, drijft. De voorbeelden van dit onzalig gevolg van de wanhoop worden dagelijks, helaas! ook in ons Land, menigvuldiger; en geen wonder: want behalve dat de openbare ſtraf het heimelijk ſmeulen van een verterend en knagend inwendig vuur eenigermate dooft, en gelijk weleer bij onze Vaderen geſchiedde, de rechte heilleer, die nooit den ſchuldig verklaarden onthouden werd, hem gelegenheid tot bekeering gaf, zoo kiemt thans de wanhoop als eene verrotting der beenderen in de ſchuilhoeken van het toegedekte en verſtikte misdrijf, en Gods wraakvuur wordt door de menigte ongeſtrafte gruwelen ingeroepen *als een vuur dat niet uitgebluscht kan worden.*

Dit alles is het gevolg van eene theorie, die, in den Staat, de Justitie, de ſtrafpleging, de handhaving der orde, en reinheid der zeden; niet Gods eer, maar zelfzuchtige belangen, zelfgekozene, in den mensch eindigende, bedoelingen bejaagt.

Indien men al mocht toegeven, dat niet al de opgenoemde vergrijpen als ſchennis van Gods Majeſteit en heiligheid behoorden te worden geſtraft, men moest toch inzien dat zij den Christelijken Staat in zijn levensbeginſel aangrijpen, en als zoodanig moesten geweerd worden. Zoo is het ten minſte met Godslastering, Sabbathſchennis, meineed, en dergelijke; terwijl de (zoogezegde) vleeſchelijke zonden, het edelſte bezit eens volks, reine en Godebehagelijke zeden verwoesten. Het karakterizeert inderdaad onze Eeuw van Materialisme bij uitnemendheid, wanneer men opmerkt, dat het vergrijp op tijdelijke goederen (wanneer het met eenigzins verzwarende omſtandigheden gepaard is) veel zwaarder wordt geſtraft, dan onder die wetgeving, welke van God zelf uitging; terwijl het dierbaarſte eigendom van een volk (zijne zeden) niet of naauwelijks beſchermd worden (ten minſte wanneer de ergernis niet al te openbaar is), en de eere Gods door de wet in het geheel niet betracht wordt.

Tot zulke gevolgen leidt het beginſel, dat men de Christelijke geloofs- en zedeleer geenen invloed moet gunnen op de wetten en inſtellingen van een volk dat den naam van christelijk draagt; en het is niet overdreven ook in dit opzicht toe te pasſen het gezegde der *Nederlandſche Gedachten* (D. III. bl. 160): »Vreesſelijk is het, wanneer men onzen leeftijd uit een Christelijk oogpunt beziet; wanneer men er den voortgang van dien voorbeeldeloozen afval in aanſchouwt, waardoor het Christelijk Europa zijne voorrechten vertrapt, en zich aan de heerſchappij van GOD en CHRISTUS onttrekt. Zich van GOD af te ſcheiden is de oorzaak van dood en verderf voor ieder Volk, voor ieder mensch; en het ſchijnt ons toe, dat de uitſpraak der H. S. dienaangaande ook door de ervaring der revolutionaire en antichristelijke periode niet gelogenſtraft is."

WELVAART.

»Zijt niet bezorgd voor uw leven, wat gij eten en wat »gij drinken zult, noch voor uw ligchaam, waarmede gij »u kleeden zult: — alle deze dingen zoeken de Heidenen; — »zoekt eerst het Koningrijk Gods en zijne gerechtigheid en »alle deze dingen zullen u toegeworpen worden."

Wanneer wij deze onſchatbare leering en belofte van

(*) Zie omtrent het ſtraffen dezer overtredingen DAMHOUDER, *Practijcke in Criminele Saken.* Rott. 1660. 4°. Dat wij het geheele ſtelſel van dien tijd niet weder ingevoerd zouden begeeren, behoeft den verſtandigen lezer naauwelijks gezegd te worden. Ongerijmd is b. v. de vreesſelijke afſchuw welke hij op bl. 156 tegen »Turken, Sarrazijnen en Joden" aan den dag legt. Maar onze leeftijd heeft met het overtollige ook het wezenlijke verworpen.

(†) KONING, *Lijfſtraffelijke Rechtsoefening te Amſterdam*, bl. 37, 38.

Hem wiens woorden onfeilbaar zijn, vergelijken met hetgeen onze hedendaagſche ſchrijvers over ſtaatshuishoudkunde ons ten aanzien van nationalen voorſpoed en volksrijkdom prediken, dan zien wij een in het oog loopend onderſcheid, en zelfs eene blijkbare tegenſtrijdigheid, die vreemd moet toeſchijnen aan ieder, die niet weet, dat laatstgenoemden van den aanvang af, hunne wetenſchap onafhankelijk hebben getracht te maken van alle geopenbaarde waarheid.

In de daad, de geheele ſtaatshuishoudkundige wetenſchap, dus genaamd, ſchijnt van die *bezorgdheid* uit te gaan, welke het Evangelie verbiedt; en terwijl de Mond der waarheid ons vermaant, tusſchen God en den Mammon te kiezen, ſchijnen de voornoemde geleerden, over rijkdom en welvaart geheele boekdeelen vol ſchrijvende, bij hunne lezers eene reeds gedane keus, maar helaas! die, welke ten verderve leidt, te vooronderſtellen. Waarom toch anders nationalen rijkdom en voorſpoed zoo geheel materieel, alleen van menſchelijke krachtsinſpanning afhankelijk, met verzwijging van den onmisbaren, gedurig miskenden zegen Gods, voorgeſteld? Waarlijk, indien hunne wetenſchap ons leeren moet, hoe de rijkdom der maatſchappij geboren, verſpreid en nuttig aangewend wordt (*), dan voegde het hun wel, de beginſelen hunner leer uit de Openbaring van dien God af te leiden, » van Wien alle goede gaven en volmaakte giften zijn.” Doen zij dit niet, dan zoeken zij deze dingen, »als de Heidenen;” maar de toekomst zal dan ook openbaren, zoo als het verledene zulks leert, hoe de bloei en welvaart van die volken, welke zich van God afkeeren, als een ſchaduwbeeld verdwijnt.

Op iedere bladzijde der H. Schrift zien wij de bevestiging der belofte, welke wij aan het hoofd dezer regelen ſtelden. Aan Abrabram, aan Izaak, en aan Jacob en hun nakroost, wordt met de vrije zielsgenade, eene volheid ook van aardſche zegeningen toegeworpen, welke onder de buitengewone bedeelingen, waarvan de H. Schrift melding maakt, verdient gerangſchikt te worden: en dezen toch zochten bovenal het koningrijk Gods en zijne gerechtigheid. Aan den regtvaardigen Job, aan Ruth, aan David en Salomo, aan eene ontelbare menigte anderen, aan de Joodſche natie, zoolang zij haren God getrouw bleef, worden rijkdommen geſchonken, die de vreemde volken, daaraan alleen gehecht, met afgunst en bewondering aanſchouwden. Deze voorbeelden haalden wij aan, niet omdat wij rijkdom en voorſpoed, als altoos en in alle geval waarachtige goddienst verzellende beſchouwen, maar om te bewijzen dat dezelve niet van menſchen of menſchelijke wijsheid, maar van God afhankelijk zijn, en dat zij, die daarvoor niet bezorgd, het ééne noodige najagen, daarin even zeer deelen als elk ander. Wij willen toch niet beweeren dat *alleen* de geloovige daarin deelt; maar dat Hij, die weet wat zijne kinderen behoeven, voor hen en in hunne plaats daarin voorziet naar Zijn vrijmagtig welbehagen.

Onder de nieuwe bedeeling zien wij deze waarheid bevestigd. Armoedig en ellendig ſchenen voorzeker de discipelen van den Zoon des timmermans, die alles haddeu verlaten om hunnen Heer te volgen; en wat ontbrak hun? De zegen van hunnen God en Zaligmaker deed hier duizenden die Hem gevolgd waren met weinige brooden en visſchen verzadigd worden; daar brengt hun de gevangen visch den ſchattingpenning voor Hem en de zijnen in den mond; terwijl elders de netten der visſchers de rijke vangst niet kunnen bevatten, die den Heer van hemel en aarde toebehoort, en waarover Hij ten behoeve van de zijnen beſchikt. Schijnen ook de ſchatten der tegenwoordige wereld voor eenen tijd den Christen niet te volgen, toch ontbreekt hem niets, die den parel van groote waarde gevonden heeft, en eenen ſchat, die motte noch roest verderft in den Hemel, deelachtig is geworden.

Deze en diergelijke waarheden behoorden onze Economiſten niet te vergeten. Terugkeerende tot deze beginſelen zouden zij vrij wat minder op getallen en ſommen, meer op de innerlijke gehalte van hunne dusgenoemde *waarde* en *rijkdom* letten. Immers is het duidelijk, dat zij juist door het voorbijzien dier hoogere beginſelen, alle eigenlijke waardij, zelfs aan hunnen meest geprezenen bloot ſtoffelijken rijkdom en bezittingen ontnemen. Al nemen wij toch eens aan hetgeen zij beweeren, dat buitenlandſche handel en fabrieken, landbouw, binnenlandsch vertier, openbare finantiën, en wat dies meer zij, volgens hunne methode den meest mogelijken trap van volkomenheid bereiken, zoo is en blijft het echter zeker, dat bij gebreke van de door ons geſtelde beginſelen, dat alles voorbijgaat in een oogwenk, en, op zich zelve beſchouwd, alle nuttigheid mist. Ééne oproerige beweging, en het kanon van het *Juiste midden* ſchiet geheele wijken plat, zoo als te Lyon, en handel en nijverheid moeten hunne werkplaatſen voor barrikaden en ſoldaten-kaſernen zien plaats maken. Ook dan, wanneer deze en diergelijke groote bewegingen onderdrukt kunnen worden, blijft de wezenlijke vrucht des rijkdoms achterwege. Buiten en zonder den zegen Gods verzameld, zijn de gevolgen van rijkdom diep zedelijk bederf, en daarom eigenlijk gezegde armoede te midden van den overvloed. Openbare, luidruchtige vermaken, ſpel en weddingſchap, uiterlijk vertoon van allerhanden aard, onmatigheid, doen het geen men gewonnen heeft als in eenen poel verzinken. Luiheid, ſpoedige verzadiging van vermaken, overprikkeling, waarvan het gevolg is eene zekere gevoelloosheid voor het geen vroeger ſtreelend ſcheen, zie daar de gezellinnen van dien waarlijk voor den Christen niet benijdenswaardigen rijkdom, over welks bejag men thans wetenſchappelijke betoogen houdt. En onder dat alles leert ook reeds de ondervinding, dat juist onder degenen, die zulk eenen rijkdom op zulk eene wijze verkregen, droefgeestigheid, zwartgalligheid en wanhoop, tot de ijsſelijkſte gevolgen heeft aanleiding gegeven.

Hoe geheel anders is het daar, waar de welvaart niet op eenen zandgrond, maar op het waarachtige fundament gebouwd is! Daar zal eene gepaste ſpaarzaamheid, geheel onderſcheiden van gierigheid, bewaren, ten behoeve van zich zelven en de naasten, het geen op het gebed tot God door Hem geſchonken, en langs de van Hem verordende

(*) J. B. SAY, *Catéch. d'Econ. politique.* p. 1.

wegen verkregen is, en zulks, zoo wel in de bijzondere huisgezinnen, als in het groote huisgezin van den Staat. Te regt toch zegt de beroemde schrijver van den *Rijkdom van Holland* in zijne Voorrede, bl. XIV. »Burgerlijke »maatschappijen en huisgezinnen staan in dit opzigt gelijk. »Zij bloeijen of vergaan ten gevolge van dezelfde oorzaken; »en men moet niet denken, dat het geen aan een huis»gezin ten verderve strekt, den Staat voordeelig kan zijn.” Het levensbeginsel van den Staat is het zelfde als dat van ieder huisgezin. Maar dit erkennende, erkenne men tevens, dat ook de onnoemelijkste schatten aan de natie even zoo min als aan het gezin baten, zoo zij, ik zeg niet in den dagelijkschen zin onregtvaardig, maar buiten en zonder opzien tot Hem, die alles schiep, verkregen zijn. In eenen godsdienstigen zin zou men den rijkdom, welken iemand beweeren zou niet aan God, maar aan zich zelven te danken te hebben, als onregtvaardig verkregen, als *ontvreemd* kunnen beschouwen. Immers men erkent alzoo, dat men zich daarvan meester maakte buiten toedoen en bewilliging van den oorspronkelijken Eigenaar, van Hem, wiens de aarde is en alle hare volheid. Onregtvaardig verkregen goed gedijt niet, maar sleept de gevolgen, die wij zoo even omschreven, met zich. Vergeefs zal men een wezenlijk gelukkig huisgezin zoeken daar waar Christus niet bemind, niet geëerd, zijne lessen niet betracht worden. Onrust, toomelooze driften, ontevredenheid te midden van de grootste schatten zijn daar te vinden; en de blijmoedige dankbaarheid van den Christen, zijn geloof en vertrouwen, zijne matigheid en spaarzaamheid, die onder den zegen van den Heer hem in weinig veel, in gebrek overvloed vinden doen, staan als een toonbeeld van heerlijkheid en zaligheid daartegen over.

Indien het dan eene waarheid is, hetgeen ook de staatshuishoudkundige schrijvers leeren, dat hunne wetenschap voor huisgezinnen en natiën dezelfde is, even als er voor beiden slechts eene rekenkunst bestaat (*), dan voorzeker past het hun niet wel, de vreeze Gods in hunne leerboeken voorbij te zien. Immers over de oorzaken van de welvaart van huisgezinnen schrijvende, zouden zij den huisvader, al was het dan ook maar uit een zoogenaamd *politiek* of nuttigheidsbeginsel, op de Godsdienst wijzen, waaraan zij, zelfs bij gebreke van waarachtig geloof, geene behoedende en behoudende kracht kunnen ontzeggen. Dit in den Staat voorbijziende, werpen zij alzoo de door hen zelve gestelde algemeenheid hunner wetenschap als om verre.

Mogt het eenmaal door hen erkend worden, ook ten opzigte der natiën: »dat in het huis des regtvaardigen een groote schat is, maar in des goddeloozen inkomste beroerte.” (†).

(*) Men zie J. B. SAY, t. a. pl. p. 163.
(†) Spr. XV. v. 6.

WENKEN

AANGAANDE HET BESCHRIJVEN DER NEDERLANDSCHE HISTORIE.

Wanneer de echte Nederlander de geschiedschrijvers of redenaars zijnes Vaderlands niets dan menschenwijsheid en menschenkracht, of wel alleen de mondigwording van den menschelijken geest in de slaking der kluisters die onze gewesten aan den Spaanschen tiran verbonden, hoort opmerken, zoo kan hij niet anders, dan zich over eene zoo tastbare ontaarding en verbastering van dat voorgeslacht, waarop men roemt, ten diepste te bedroeven. Onze Vaderen dachten geheel anders over de oorzaken van »de opkomst en den bloei der Vereenigde Nederlanden.” Wil men hooren, hoe zij begeerd hebben dat wij over hunne daden en lotgevallen, ook nog heden, zouden oordeelen, men lette dan op deze merkwaardige woorden, die bij een’ onzer Ouden gevonden worden, en die wij zoo gaarne elken Nederlandschen schrijver, die zich zet om de geschiedenis onzes alouden Vaderlands te boek te stellen, zouden onder het oog brengen (*):

»Onze nakomelingen moeten weten, dat wij ons niet hebben te roemen, dat wij door onze ofte onzer ouderen wijsheid, kloekheid, verstand, wetenschap ofte macht zoo lange jaren, zoo machtigen Potentaat niet en hebben konnen verduren en tegenstaan, en tot deze welvarendheid, daar wij nu, Gode lof! toe gekomen zijn, zijn geraakt; maar dat God almachtig daarvan alleen de prijs, lof en eere toekomt, die ons geholpen, bijgestaan, beschermd en verlost heeft, als alle menschelijke hulpe failleerde, en geen hope van eenige goede uitkomste scheen voorhanden te wezen. Klaarlijk blijkt het, dat God deze landen altijds in den meesten en uitersten nood uit hunne groote zwarigheden, de menschelijke hulp faillerende, heeft verlost en geholpen; en ter contrarie, zoo wanneer wij ons verlatende op de hulp en groote macht van menschen en onze geweldige heirlegers, dat wij dan minst hebben uitgerecht, opdat waarachtig blijve ’t gene ik gezeid hebbe, dat God alleen de lof, prijs en eere toekomt van onze verlossing, voorspoed en welvaart.”

Mochten deze woorden, tegelijk met die van het moedige en godvruchtige antwoord van den Stichter onzer vrijheid aan SONOY (†), diep in de ziel van elken Nederlandschen geschiedkenner en staatsman gegrift zijn, als een getuigenis hoeveel onze voorouderen verschilden van hen, die vermeenen dat *ons volk alles aan zich zelven verschuldigd is!*

HOOFT, die anders geenszins gewoon is om de godsdienst in zijne werken op den voorgrond te plaatsen, zegt ergens, zijn werk, de *Nederlandsche Historiën* te hebben aangevangen, in hope »dat God het *te zijner eere* en ten dienste des Vaderlandts gedijen laate!” Weinig historische werken ziet men hedendaags in het licht verschijnen, waarin dit doel beleden, en mogelijk even weinige waarin het betracht wordt.

Dezelfde schrijver erkent in de Opdragt zijns Werk aan

(*) BOR. *Hist. der Ned. oorl.* 8e. *Boek.* Fo. 135.
(†) Zie de Verbondsverklaring van 1573, door Mr. I. DA COSTA. Amst. 1831.

den Prins (Frederik Hendrik) van Oranje: »dat dit werk (de vrijheid onzes Vaderlands) gewisfelijk gewrocht is van de zienlijke handt Godts, die de bijstere buijen en buldrende baaren breidelde, in 't geweldighst haars woedens, en haar hollende heevigheit leerde luistren naa den teughel, om te wenden eñ keeren, gelijk tot het uitrichten Zijns raadts, van tijdt tot tijdt vereischt werd."

LODEWIJK VAN NASSAU (*).

Gedenk, o Nederland! bij 't tellen van die helden,
Waar fteeds het Nasfausch zaad zoo welig in ontlook,
Die voor Gods zaak en de uwe, en lijf en leven ftelden,
Gedenk aan Heilgerleê, en Jemmingen, en Mook (†)!
Ja! dat van Lodewijk de nagedachtnis leve
Bij Neêrland, Nasfaus ftam, en Neêrlands Kerk te zaam!
Echt-Duitfche Gravenfpruit, echt kweekling van Genève,
Echt Ridder zonder vrees (*), en Christen zonder blaam (†);
Met Willem van Oranje uit éénen echt geboren,
Was hij één hart met hem, en krijgs- en kampgenoot;
Zijn rechterhand, maar ook zijn voorbeeld lang te voren
In beider keus en deel tot aan en in den dood.
O! blijft dan immer dier aan Vaderlandfche harten
De jongfte raad en zucht van Vader Willems mond:
»Om 's vijands algeweld met kalmen moed te tarten,
»Bewaar, o Nederland! uw Godsdienst en uw Bond!"
Niet minder heilig zij ons, Christen-Vaderlanders,
De leus, waar Lodewijk meê aanvalt of verbeidt!
(Hij voerde dien in 't hart als op zijn oorlogsftanders:)
Voor Christus, NU OF NOOIT (§)! — IN ONSCHULD LIJDZAAMHEID (**).
Maar mag des nazaats oog met dankbren eerbied ftaren
Op 's grooten Zwijgers beeld in 't Delftfche praalgrafíteen,
Zijns broeders overfchot mocht Neêrland niet vergâren;
De held der helden viel, zijn lichaam zelf verdween.
Nooit ftond een Vorftennaam, fints vijf maal vijftig jaren,
In welbemindheid met den WILLEMS-naam gelijk;
Maar wat herinn'ring ook zich aan dien naam moog' paren,
Aandoenelijker nog luidt die van LODEWIJK (††).

(*) Van de vijf Zonen van Graaf Willem (den Oude) van Nasfau, allen krachtige voorftanders van de zaak der Christelijke Godsdienst en der Nederlandfche Vrijheid, was Prins Willem van Oranje de oudfte, Graaf Jan van Nasfau, de ftichter der Unie van Utrecht en ftamvader van het regeerend Vorftenhuis, de tweede, de Graven Adolf en Hendrik de jongften. De derde in orde van geboorte was Graaf Lodewijk, als zijne broeders opgevoed in de Protestantfche Godsdienst, en die, na te Heidelberg en te Genève geftudeerd te hebben, innig doordrongen van de gevoelens der Gereformeerde Kerken, en vol ijver en liefde voor de Waarheid, in de Nederlanden kwam. Aldaar leerde hij den oorlog aan de zijde van zijnen broeder den Prins van Oranje, maar ging hem voor in de openbare belijdenis en onderteekening van de Belijdenis der Nederlandfche Hervormden, en was de ziel van alle de ondernemingen ten behoeve der goede zaak, vooral van het Verbond der Edelen, waarvan Brederode meer in naam dan in het wezen de aanvoerder was. In den veelvuldigen lof van den Nasfaufchen held zijn nagenoeg alle fchrijvers van vroeger en later tijd, Nederlandfche zoowel als vreemde, eenftemmig, Hooft, Huig de Groot, zoo wel als de franfche historiefchrijver de Thou, Schiller, van Kampen (*Vaderl. Karakterkunde*, Dl. I.), enz. Van Haren in de Ophelderingen op zijne *Geuzen* (bladz. 247 van de uitgave door Bilderdijk ten Jare 1784) merkt van onzen held het volgende karakteristieke op: *Zonder een penning waardij aan goederen te bezitten in Frankrijk of in de Nederlanden, en in deze beide gewesten een vreemdeling, werd hij in Frankrijk aangezien als de man, dien de Hervormden meenden, dat na Coligny aan hun hoofd moest zijn, en in de Nederlanden als de rechterhand, en de eenig mogelijke opvolger van zijnen broeder Willem den Eerfte. Mij is geen tweede dergelijk voorbeeld in de gefchiedenis der wereld bekend.*

(†) De flag van Heiligerleê werd door Graaf Lodewijk, die met eenen lastbrief van Oranje uit Dillenburg den inval in Groningerland op zich genomen had, op den Graaf van Aremberg, Stadhouder van dat gewest en van Friesland, luisterrijk gewonnen, den 23ften Mei 1568. Van de Spaanfche zijde kwam Aremberg zelve om, van de onze Graaf Adolf. Bij Jemmingen in Friesland moest daarentegen Graaf Lodewijk voor Alva's overmacht tegen over zijne eigene altijd muitzieke troepen wijken, en redde zelfs zijn leven ter naauwernood. Ten jare 1574 reeds eindigde de zes en dertigjarige krijgsheld zijn fchitterenden loopbaan in die door Prins Willem hoog gevreesde en afgekeurde tocht naar Holland, die den ongelukkigen flag op de Mookerheide ten gevolge had, na evenwel eerst de opbreking van het eerfte beleg van Leyden te weeg gebracht te hebben. Met zijnen broeder Graaf Hendrik, en Hertog Christoffel, zoon van Paltzgraaf Frederik III, liet hij aldaar het leven, zonder dat men immer heeft kunnen te weten komen op hoedanige wijze, daar van geen der drie edele wapenbroeders de lijken gevonden zijn. Men leze eene treffende voorftelling van alle deze veldflagen in Profesfor BOSSCHA's *Nederlands Heldendaden te land*, in de meesterlijke Afdeeling getiteld: *Willem I en zijne broeders.*

(*) De Historiefchrijver Van Reyd zegt van hem: *Hij was wel ter tale, minlijk in het omgaan, en om der menfchen hart tot zich te trekken; voorts nuchteren, van weinige flaap, altijd onverdroten om te arbeiden, hetzij met zinnen of lichaam; en bovenal God vreezende. — Hij zou de vermaardfte krijgsman van zijnen tijd geworden zijn; want hij had beide fcherpzinnig verftand in aanflagen, en fchier al te veel ftoutheid in het vechten; en zonderling gezag om te gebieden.* En Hooft zegt van hem: *hij had begrips genoeg om het gevaar te merken, moeds te veel om het te mijden.*

(†) De brave Walsingham, Gezant van Koningin Elifabeth aan het Hof van Frankrijk, en die hem aldaar perfoonlijk gekend had, fchreef van hem naar Engeland: *Graaf Lodewijk is waarlijk de volmaaktfte Edelman dien ik gezien heb, zoo lang ik in Frankrijk ben geweest; — ik wenschte dat gij dien man kendet, welfprekende, zinrijk in woorden, maar, dat het voornaamfte is, in het ftuk van Godsdienst zulk een eerlijk man, en onbefproken van leven, als rondborftig en ter goeder trouw in de onderhandelingen.*

(§) *Nunc aut numquam*, was de leus, die hij in het Latijn op zijne vaandels voerde bij den inval in Groningerland, en, *Recuperare aut mori.*

(**) *Patience en innocence*, was zijn bijzondere zinfpreuk in het Fransch.

(††) *Het is eene gepaste en rechtmatige hulde* (zegt Bosfcha ter aangehaalde plaatfe bladz. 190) *aan zijne nagedachtenis, dat in het Vorftelijke Huis van Oranje bij de naamgeving van een Erfprins nog altijd de naam van* LODEWIJK *met dien van* WILLEM *door eene waarlijk zinrijke zamenvoeging vereenigd wordt.*

SPREUKEN.

De aarde, als zij van de zon zich afwendt, brengt het menschdom de nacht aan; de mensch, van zijnen God zich afwendende, ftort in eeuwige nacht.

YOUNG.

Dat het Christendom alle hoogten moet vernederen, alle eigene gedaante en fchoonheid, niet, als de deugd, matigen en in het fpoor brengen, maar zelfs even als de verrotting moet doen vergaan, opdat er iets geheel nieuws uit geboren worde, daar wil de Rede niet aan. Doch dat behoeft haar ook niet aan te ftaan, zoo het flechts waar is.

CLAUDIUS.

TE AMSTERDAM, BIJ G. VAN PEURSEM, IN DE NIEUWE SPIEGELSTRAAT BIJ DE KERKSTRAAT.